

OTON ŽUPANČIČ

PESNIK, PREVAJALEC IN DRAMATIK

Janko Trupej

1 Življenjepis

Oton Župančič je bil rojen 23. januarja 1878 v Vinici in je tako po očetovi kot materini strani izhajal iz trgovske družine. Z družino se je leta 1891 preselil iz Bele krajine v Ljubljano, kjer je kot dijak pripadal krogu, ki se je zbiral okrog vplivnega intelektualca dr. Janeza Evangelista Kreka. Župančič je leta 1896 maturiral, nato pa se je vpisal na študij zgodovine in zemljepisa na Univerzi na Dunaju, kjer je bil – kljub Knafljevi štipendiji – v nezavidljivem gmotnem položaju. Književnosti je posvečal več zanimanja kot rednemu študiju, ki ga je leta 1900 sicer absolviral, diplomiral pa je nato šele leta 1924 na Univerzi v Ljubljani. Po odsluženem enoletnem vojaškem roku v bližini Gradca je bil leta 1903 en semester učiteljski pripravnik na klasični gimnaziji v Ljubljani, leta 1905 je več mesecev preživel v Parizu, nato se je za nekaj časa vrnil na Dunaj, v letih od 1907 do 1910 pa je bil zasebni učitelj pri plemiški družini v Nemčiji.

Kmalu po vrnitvi v domovino je v sezoni 1911/12 prevzel mesto dramaturga v tedanjem Deželnem gledališču v Ljubljani, leta 1913 pa je naposled dobil redno službo mestnega arhivarja. Istega leta se je poročil z učiteljico Ani Kessler (1891–1967); v zakonu so se jima rodili trije otroci: najprej Marko (1914–2007), ki je bil očetu navdih za literarni lik Ciciban, nato pa še Andrej (1916–2007) in Jasna (1923–2010). Župančič se je leta 1920 vrnil na delovno mesto dramaturga v Slovenskem narodnem gledališču v Ljubljani, leta 1926 je postal generalni tajnik gledališča, leta 1929 pa je bil povišan v upravnika. Bil je dolgoletni predsednik Slovenskega centra PEN (1926–1933 in 1936–1941). Leta 1926 je bil izvoljen tudi za predsednika Društva slovenskih književnikov, ki ga je vodil do leta 1938, ko mu je bil podeljen naziv častnega predsednika tega društva.

Istega leta je bil imenovan za častnega občana Ljubljane in rednega člana Akademije znanosti in umetnosti (pozneje SAZU).

Med drugo svetovno vojno je – kolikor mu je šibko zdravje dopuščalo – podpiral Osvobodilno fronto; njegove pesmi so bile priobčene v ilegalnem tisku, leta 1943 pa je na primer zavrnil poziv domobrancev, naj javno obsodi slovensko osvobodilno gibanje, zaradi česar je bil njegov sin Marko poslan v koncentracijsko taborišče Dachau. Kmalu po koncu vojne se je Župančič poslovil od položaja v SNG in postal upravnik Zavoda za kulturo slovenskega jezika pri SAZU. V počastitev njegove 70-letnice ga je Univerza v Ljubljani imenovala za častnega doktorja, Ljudska skupščina Ljudske republike Slovenije (v kateri je bil Župančič poslanec) pa mu je podelila naziv »ljudski umetnik«. Umrli je 11. junija 1949 v Ljubljani. Gl. tudi Dolgan, Fridl in Volk Bahun 2014, 246–251, Mahnič 1991, Mušič 2004, 102–106.

2 Prevajalsko delo

Župančič se je uveljavil predvsem kot prevajalec Shakespearovih dram, ki jih je sprva prevajal prek nemščine (npr. tudi drami *Julij Cezar* (1904) in *Beneški trgovec* (1905)), med bivanjem v Parizu pa se je – poleg tega, da je spopolnil znanje francoščine – začel načrtno učiti angleščine, tako da je lahko poznejše prevode napravil iz izvornikov. V knjižni obliki so izšli njegovi prevodi naslednjih Shakespearovih dram: *Julij Cezar* (1904), *Beneški trgovec* (1905), *Sen kresne noči* (1920), *Macbeth* (1921), *Othello* (1923), *Kar hočete* (1926), *Zimska pravljica* (1928), *Ukročena trmoglavka* (1929), *Komedija zmešnjav* (1930), *Hamlet* (1933), *Romeo in Julija* (1940), *Vihar* (1942), *Koriolan* (1946), *Kakor vam drago* (1954). Številni izmed teh prevodov so postali del slovenskega literarnega kanona in so v novih izdajah, ki so bile nekoliko jezikovno posodobljene, izhajali še desetletja po Župančičevi smrti – nekateri celo vse do današnjih dni.

Med ostalimi avtorji, ki jih je prevajal iz angleščine, so najpomembnejši Charles Dickens (*Oliver Twist*, 1911; *David Copperfield*, 1936–1938), George Bernard Shaw (*Sveta Ivana*, 1928), John Galsworthy (*Temni cvet*, 1930; *Saga o Forsytih*, 1933/1934) in Joseph Conrad (*Senčna črta*, 1931). Bil je tudi plodovit prevajalec francoskih avtorjev, med katerimi velja omeniti imena, kot so Gustave Flaubert (*Tri povesti*, 1917), Voltaire (*Kandid ali optimizem*, 1931), Honoré de Balzac (*Oče Goriot*, 1934; *Teta Liza*, 1935; *Striček Pons*, 1940), Molière (*Tartuffe*, 1934) in Stendhal (*Parmska kartuzija*, 1938). Župančičeva edina prevoda iz nemščine, ki sta izšla v knjižni obliki, sta drama *Marija Stuart* (1923) Friedricha Schillerja, pri kateri je Župančič uporabil tudi prevod Franceta Cegnarja, in drama *Slebernik* (1934) izpod peresa Huga von Hofmannsthal, ki jo še vedno uprizarjajo in je bila ponatisnjena tudi v novem tisočletju. Iz španščine pa je Župančič prevedel dramo *Sodnik Zalamejski* (1930), ki jo je napisal Pedro Calderón de la Barca.

Številni prevodi, ki jih je Župančič napravil za uprizoritev na odru, so ostali v rokopisu, medtem ko so njegovi prevodi poezije (Dante Alighieri, François Villon, Johann Wolfgang von Goethe, Heinrich Heine, Percy Bysshe Shelley, Henry Wadsworth Longfellow, Aleksander Sergejevič Puškin idr.) večinoma izšli revijalno. V zadnjih mesecih življenja je Župančič prevedel tudi pesmi, ki jih je France Prešeren napisal v nemščini – izšle so leta 1950. Gl. tudi Mahnič 1981, 1991, Moder [1978] 2016.

3 Avtorsko delo

Župančič se je začel literarno udeleževati že kot dijak v Novem mestu, v Ljubljani pa je na povabilo Ivana Cankarja začel zahajati v skrivno dijaško literarno društvo Zadruga, kjer je spoznal tudi Dragotina Ketteja in Josipa Murna. Leta 1896 je začel objavljati v *Ljubljanskem zvonu*, tedanji osrednji slovenski literarni reviji. Med študijem na Dunaju se je seznanil z mnogimi sodobnimi evropskimi literarnimi tokovi. Leta 1899 je izdal pesniško zbirko *Čaša opojnosti*, ki skupaj s Cankarjevo zbirko *Erotika* predstavlja začetek slovenske moderne. Njegova druga pesniška zbirka z naslovom *Čez plan*, ki jo odlikuje vitalizem, je bila objavljena leta 1904, tretja zbirka *Samogovori*, ki je bolj pesimistična in jo mnogi pojmujejo kot njegovo najboljšo pesniško stvaritev (med drugim vsebuje njegovo najdaljšo objavljeno pesnitev »Duma«), pa je izšla leta 1908.

Po koncu prve svetovne vojne je Župančič izdal zbirko *V zarje Vidove* (1920), v kateri je obravnaval družbene teme in poskušal preseči pesimizem. Njegovo poslednjo pesniško zbirko, naslovljeno *Zimzelen pod snegom* (1945), pa zaznamujejo dogodki druge svetovne vojne. Številne Župančičeve pesmi so v prevodih izšle v antologijah slovenske lirike ali v samostojnih tujejezičnih izborih njegove poezije. Pomembno mesto v njegovem ustvarjalnem opusu zavzemata tudi enodejanka *Noč na verne duše* (1904) in tragedija *Veronika Deseniška* (1924).

Župančič se v slovensko literarno zgodovino ni zapisal le s svojim pesništvom, ki je vplivalo na več generacij, temveč v veliki meri tudi kot avtor otroške literature – objavil je naslednje zbirke pesmi oziroma ugank: *Pisanice* (1900), *Labkih nog naokrog* (1912), *Sto ugank* (1915), *Ciciban in še kaj* (1915), *Mlada pota* (1920). Na področju esejistike pa velja izpostaviti predvsem njegovi odmevni razpravi »Ritem in metrum« (1917) ter »Adamič in slovenstvo« (1932). Gl. tudi Dolgan, Fridl in Volk Bahun 2014, 246–248, Mahnič 1991, Mušič 2004, 106–109.

4 Razmišljanja o prevajanju

Župančič je bil – za razliko od nekaterih predstavnikov predhodnih generacij slovenske inteligence – trdno prepričan, da je prevajanje koristno in pomembno za razvoj slovenskega naroda. Menil je, da bi bilo bolje, če bi tudi slovenski izobraženci tuja dela brali

v kakovostnih slovenskih in ne nemških prevodih, saj je prevode vrhunskih del – seveda poleg izvirnega literarnega ustvarjanja – pojmoval kot »pot do osvoboditve slovenskega duha iz ozkosti in omejenosti« (Župančič [1917/1918] 2013, 228). Župančič je bil zagovornik v ciljno kulturo usmerjenega prevajanja, kar je na primer izrazil v predavanju o Shakespearu (Župančič [1928] 2013, 233): »Moji prevodi niso akademski; Shakespear je delal za oder, in prav tako hočem jaz, da je pri vsi vestnosti – in moram reči, da mi je vsaka Shakespearova beseda sveta – moje vprašanje vedno: kako bi bil to Shakespeare povedal, če bi bil Slovenec. Jaz hočem, da je moj Shakespeare igralcu govornjiv in da gre poslušalcu naravnost v uho in do srca[.]« Gl. tudi Mahnič 1981, Župančič [1917/1918] 2013, [1928] 2013.

Oton Župančič na slovenski jezik ni vplival zgolj s svojimi izvirnimi deli, marveč tudi z obsežnim in predvsem izredno kakovostnim prevajalskim opusom – velja za enega največjih slovenskih prevajalcev vseh časov. Literarni zgodovinar Joža Mahnič (1981, 177) ga je označil celo »za utemeljitelja sodobnega in kvalitetnega prevajanja pri Sloven-
cih«.

Bibliografija

- Dolgan, Marjan, Jerneja Fridl in Manca Volk Bahun. 2014. *Literarni atlas Ljubljane: zgrade in nezgode 94 slovenskih književnikov v Ljubljani*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Mahnič, Joža. 1981. »Župančič kot prevajalec.« *Jezik in slovstvo* 26, št. 5: 175–177.
- Mahnič, Joža. 1991. »Župančič, Oton (1878–1949).« V *Slovenski biografski leksikon*, 15. zv., *Zdolšek – Žvanut*, uredil Jože Munda. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi913178/#slovenski-biografski-leksikon>.
- Moder, Janko. [1978] 2016. »Moja srečevanja z Župančičem.« V *Prevajalci o prevodu 2: od J. Modra do J. Milič: antologija*, uredila Majda Stanovnik, 185–192. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Mušič, Janez. 2004. *Veliki album slovenskih pisateljev*. Ljubljana: Mladika.
- Župančič, Oton. [1917/1918] 2013. »Pomen prevodov za našo duševnost (1917/18).« V *Prevajalci o prevodu: od Trubarja do Župančiča: antologija*, uredila Majda Stanovnik, 227–228. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Župančič, Oton. [1928] 2013. »Shakespeare pri Slovencih (Predavanje v Londonu, 3. julija 1928).« V *Prevajalci o prevodu: od Trubarja do Župančiča: antologija*, uredila Majda Stanovnik, 231–233. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.